

Hilde Henriksen Waage

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier (IAKH),
Universitetet i Oslo (UiO)

HIS 2411/HIS 4411 Neighborhood Bully? Stormaktene og Midtøsten siden 1945

Tema 12:

The Missing Peace: Oslo-prosessen og dens sammenbrudd

Anbefalt litteratur:

Avi Shlaim, *The Iron Wall – Israel and the Arab World*, ss. 502-609.

Donald Neff, *Fallen Pillars. US policy towards Palestine and Israel since 1945*, ss.189-220.

Hovedspørsmål:

- *Hvorfor har vi ingen fred i Midtøsten i dag mellom Israel og palestinerne?*
- *Hvordan kan vi forklare konflikten?*
- *Hva er de dypereliggende årsakene til at konflikten har utviklet seg slik som den har?*
- *Hvorfor er det viktig å kunne historie for å forstå konfliktene i Midtøsten?*
- *Hvordan er de knyttet sammen? Hvordan har de virket inn på hverandre?*
- *Hvordan har stormaktene forholdt seg til regionen?*
- *Hvordan har det virket inn på konfliktene?*

Bush og Baker

Januar 1989: Bush senior president, James Baker utenriksminister.

Ny giv i håndteringen av Midtøsten-konflikten.

Israel bedt om å forkaste målet om Stor-Israel.

Egypt: Gjenvunnet sin posisjon i regionen.

Gode forbindelser med PLO og israelske Arbeiderpartipolitikere.

Peres og andre i Israel hadde innsett at PLO måtte være med i en fredsprosess.

Shamir var en sterk motstander av dette: Holdt seg til sin opprinnelige plan.

Betraktet som useriøs av Washington.

Mars 1990: Peres trakk Arbeiderpartiet ut av koalisjonsregjeringen i Israel.

Tre måneder senere: USA avbrøt sin dialog med PLO.

PLO nektet å fordømme en terroraksjon i Tel Aviv.

En verden i endring

Utallige forsøk på fredsforhandlinger mellom Israel og palestinerne.

Samtlige hadde vært mislykket.

Ny situasjon ved inngangen til 1990-tallet: Internasjonale, regionale og nasjonale endringer.

1) Internasjonale endringer

Den kalde krigen hadde tidligere satt en sperre for genuin fredsprosess i Midtøsten.

USA:

- Midtøsten som en arena for Den kalde krigen
- Sovjetunionen og kampen mot kommunismen kjernen i konflikten
- Misforsto arabisk nasjonalisme
- Feiltolket palestinerne kamp
- Israel sett på som eneste virkelige allierte i regionen

Sovjetunionen:

- Støttet den palestinske siden
- Økonomisk og militær hjelp til araberstatene
- Trofast alliert for araberstatene i FN

Støtten fra supermaktene oppfordret til regional rivalisering.

1989: Slutt på Den kalde krigen.

USA kunne nå spille en enda viktigere diplomatisk rolle – alene.

2) Regionale endringer

Golfkrigen: Endret det politiske landskapet.

Tok knekken på Irak – en av Israels mest uforsonlige fiende.

Irakiske Scud-raketter mot Israel: Israelske ledere så at PLO ikke var den eneste trusselen.

Knuste myten om arabisk samhold.

De fleste arabiske land i allianse med USA.

Arafat på Saddams side: Stort feilgrep: Mistet økonomisk og politisk støtte.

PLO i krise etter Golfkrigen:

- Mistet stormaktsbeskyttelsen
- På grensen til konkurs
- Begrenset politisk manøvreringsrom

3) Nasjonale endringer

PLO i eksil: Palestinere på Vestbredden og i Gaza følte seg forlatt.

Alene om å bære byrden av israelsk okkupasjon.

1987: Intifadaen: Initiert og støttet av lokalt lederskap.

Ny palestinsk elite hadde vokst fram: Mer aktivistisk og målrettet.

Fikk oppmerksomhet fra både USA og Israel:

- Forståelse om at det var disse de kunne forhandle med
- Trodde de nye lederne ville være en lettere ”match”

Arafat og PLO følte seg truet.

Intifadaen satte også sine spor i Israel: Spørsmålstegn ved okkupasjonspolitikken.
 Både Israel og PLO: Oppfattet voksende militant islamisme blant palestinerne som en trussel.
 Hamas: Uforsonlig holdning til Israel.
 Israel hadde i utgangspunktet støttet Hamas for å undergrave PLO.
 Bevegelsen utfordret Arafat og PLO som talerør for palestinerne.
 Israel fryktet at Hamas ville gjøre felles sak med Irak eller Iran.
 Større militær trussel enn PLO.

Bekymringene var felles for Israel og PLO.
 Israel kunne hjelpe Arafat og Arafat kunne hjelpe Israel.
 Juni 1992: Valg i Israel: Arbeiderpartiet under Rabin til makten.
 Hadde drevet kampanje på plattform som innebar forhandlinger om fred og plan om palestinsk selvstyre.
 Representerte forandring i israelsk politikk.

USA: Anså Rabin som noen de kunne samarbeide med.
 Rabins håndtering av intifadaen mislykket: Innså at endringer måtte til.
 Tok flere "duer" inn i sin regjering: Yossi Beilin, Shimon Peres.
 Golfkrigen: Hadde lært Israel at de ikke var USAs eneste "strategiske aktivum" i regionen.
 Det tradisjonelle "spesielle forholdet" viste tegn til sprekker.
 Shamir uten tillit verken i Israel eller USA.

Rabin: Tro på at fred med palestinerne ville gjøre slutt på vold og terror.
 Folkelig press over tilbaketrekking fra Gazastripen.
 Fredsavtale: Ville sette strek over Israels politiske, militære og økonomiske byrder ved okkupasjonen.
 Ønske om å komme ut av regional isolasjon.
 PLO kontrollerte Israels vei til normalisering.

Madrid-konferansen

30. oktober 1991: Madrid-konferansen.
 Direkte følge av internasjonale, regionale og nasjonale endringer.
 Arrangert av USA i samarbeid med Sovjetunionen.
 USA i praksis den eneste gjenværende supermakt.
 Utenriksminister Baker svært viktig i arbeidet for konferansen.
 Hadde gitt Israel og palestinerne beskjed om å modifisere sine krav.
 Mente tiden var inne for direkte forhandlinger mellom israelerne og palestinerne.

Israel nektet fremdeles å godta noen offisiell PLO-representasjon.
 Palestinerne kom til Madrid under jordansk flagg.
 Likevel: Vendepunkt i konflikten.
 Madrid: Skapte direkte diplomatiske forbindelser mellom Israel og dets arabiske naboer.
 Rammeverket besto av to deler.
 Et bilateralt spor:

- Første direkte samtaler mellom Israel og Syria, Libanon og Jordan.
- Skulle håndtere de grunnleggende konflikttemaene.

Et multilateralt spor:

- Skulle håndtere temaer som var felles for regionen.
- Fem arbeidsgrupper: Vann, miljø, våpenkontroll og regional sikkerhet, flyktninger, regional økonomisk utvikling.

Forhandlingene flyttet senere til Washington.

Den multilaterale delen kom i skyggen av de bilaterale forhandlingene.

Både israelsk og palestinsk deltagelse virket halvhjertet.

Bush-administrasjonen satte press på Shamir: Holdt tilbake lånegarantier.

Kjernen: Mangel på vilje til forhandlinger og ekspansjon av bosettinger.

Israel tok turen til Madrid kun for å blidgjøre USA: Shamir dukket selv opp.

Palestinerne: Endelig gitt en sjanse til å snakke for egen sak.

Formelt sett: Ingen PLO-medlemmer tilstede i Madrid.

I virkeligheten: Alt som ble tatt opp ble sendt videre til Arafat og PLO-ledelsen.

Viktige saker: Vanskelige å diskutere for palestinerne som del av en jordansk delegasjon.

Palestinerne manglet et ordentlig mandat for å forhandle.

Stadige lekkasjer til media hindret framgang.

Delegasjonene klarte ikke å bygge opp nødvendig tillit.

Begge sider ønsket en reell fredsprosess.

Proessen i Washington oppfattet som en meningsløs krangel om ord.

Partene så etter muligheter for direkte kontakt.

Begynnelsen av 1993: Proessen i Washington nær kollaps.

Den israelske regjeringen bestemte seg for å snakke direkte med PLO – i Norge.

Oslo-avtalen

Ingen vanlig fredsavtale: Strengt tatt bare en timeplan.

Representerte et utgangspunkt med mange vagt formulerte intensjoner.

Arafat aksepterte i frykt av å bli marginalisert.

Enorm ubalanse i maktforholdet mellom Israel og PLO

Gitt dette kunne Arafat knapt fått noen bedre avtale.

PLO hadde lite å tilby Israel.

Med Oslo-avtalen: PLO kunne flytte tilbake til palestinsk jord.

Selvstyre i Gaza og Jeriko (Vestbredden).

Den israelske hæren skulle stå utenfor byene, men klar til gjenokkupasjon.

Viktig for Israel å ha hæren inne i De okkuperte områdene for å beskytte bosetterne.

Israel hadde i praksis full kontroll over intern og ekstern sikkerhet.

Det palestinske selvstyret: Fem områder: Skattlegging, turisme, velferd, helse, utdanning.

Palestinerne fikk også en egen politistyrke og et parlament.

Et gjennombrudd eller ikke?

Yossi Beilin: Vektla delingen mellom interimsavtale og permanent avtale.

Palestinerne godtok at interimperioden skulle være fastsatt uten noen enighet om den permanente løsningen.

De godtok at Jerusalem, bosettingene, grensene, flyktningene og det israelske militærets sikkerhetssoner skulle være utelatt fra interimsperioden.
Palestinerne hadde således godtatt et veikart som sa lite om hvor veien startet og hvor den endte.

Ingenting i Oslo-avtalen pekte mot en framtidig palestinsk stat.
Ingen aksept for det palestinske folkets nasjonale rettigheter.
FNs resolusjoner 242 og 338 inkludert, men vage og tvetydige.
Alle problemområder utsatt til sluttstatusforhandlinger.
Palestinerne hadde gitt etter på mange av sine opprinnelige krav.

Eksempler på hva som ble fjernet:

- Internasjonalt mandatområde
- Permanent internasjonal tilstedeværelse eller megling
- All referanse til Jerusalem
- De ekstraterritorielle veiene
- Palestinsk kontroll med Gaza-Egypt og Jeriko-Jordan passasjene

Timeplanen i erklæringen basert på at gjensidig tillit kunne opprettes.
Helt avhengig av hvordan Israel forholdt seg: Satt med kortene som okkupant.
Vantro og bekymring blant mange lokale palestinere: Fryktet at Israel ville utnytte situasjonen.
Oslo-avtalen: Fred på Israels premisser.

PLO: Fikk territoriell base: Kontroll over Gaza og Jeriko.
Fremdeles omringet av den israelske hæren.
I et optimistisk lys: Israelsk tilbaketrekning kunne fortsette, økonomien kunne få støtte utenfra, stans i Israels ekspansjon av bosettinger, forhandlinger om sluttstatus etter to år.
Det kunne ha gått slik, men det gjorde det ikke.

Slutten på Oslo-prosessen

Fredsprosessen forfulgt av problemer og utfordringer.
Interimsavtalen (Oslo II) sterkt kritisert fra begge sider.
Palestinerne følte den brøt med prinsipperklæringen.
De mente den representerte en "bantustanisering" av De okkuperte områdene.
Januar 1997: Delingen av Hebron: Stor skuffelse blant palestinere.

Krefter på begge sider forsøkte å undergrave Oslo-avtalen og fredsprosessen.
Februar/ mars 1996: En rekke palestinske terroristangrep inne i Israel.
Israel svarte med å stenge grensene til De okkuperte områdene.
Synkende levekår blant palestinere.
Økende antall palestinske ekstremister.

Israel fortsatte utbyggingen av bosettinger: Brøt med Oslo-avtalens ånd.
Man hadde vært enige om at ingenting skulle gjøres for å endre situasjonen i interimsperioden.
I Øst-Jerusalem vokste den jødiske befolkningen raskt.
Israel fortsatte å bygge veier som skulle brukes kun av bosetterne: Effekt: Delte opp landet.

Israelsk side: Krass kritikk mot Oslo-prosessen fra høyresiden, bosetterbevegelsen og de religiøse nasjonalistene.

Mente Oslo-prosessen ledet til "palestinisering" av Judea og Samaria (Vestbredden).

Rabin fikk knappast mulig støtte i Knesset for Oslo II-avtalen.

Likud og Binyamin Netanyahu: Avtalen en "trussel mot staten Israels eksistens".

Sterke personangrep på Rabin.

Rabin trosset kritikken og gjorde det klart at Oslo-prosessen ville fortsette.

4. november 1995: Rabin drept av jødisk fanatiker under fredsdemonstrasjon i Tel Aviv.
Hatet mot Rabin og Oslo-prosessen innenfor det religiøse og nasjonalistiske miljøet undervurdert.

Oslo-prosessen hadde mistet en av sine nøkkelpersoner.

Kløften mellom venste- og høyresiden i israelsk politikk synliggjort.

Særlig konflikt over bosettingene og kompromiss med palestinerne.

Ekstreme krefter på begge sider forholdt seg rolig i tiden etter drapet.

1996: Fatah vant det palestinske valget, Arafat valgt til president.

Den nye myndigheten fjernet paragrafer fra PLOs charter som gikk imot Israels rett til eksistens.

I Israel: Shimon Peres tok over etter statsministerdrapet.

Fredsprosessen tilsynelatende i rute.

Peres hadde store visjoner for framtida.

Besluttet å drepe Hamas-ekstremisten Yahya Ayyash, også kjent som "ingeniøren".

Hamas svarte med selvmordsaksjoner.

Optimisme snudd til pessimisme: Israelerne redde.

Peres stengte grensene, avbrøt samtalene med palestinerne og erklærte krig mot terror.

Ny tabbe av Peres: Startet storstilt angrep på Sør-Libanon.

Qana: Israel drepte mer enn hundre libanesiske sivile som hadde søkt tilflukt i en FN-leir.

"Vredens druer" en gedigen fiasko.

Israel og Peres fordømt; hans troverdighet trukket i tvil både ute og hjemme.

Valg mai 1996: Binyamin Netanyahu og høyresiden seiret.

Netanyahu hadde allerede erklært krig mot Oslo-prosessen.

Like kompromissløs som sine forgjengere i Likud.

Fokuserte fredssamtalene på israelsk sikkerhet framfor "land for fred".

Senket palestinernes forventninger.

Det ble ingen israelsk tilbaketrekking fra Hebron.

Det ble heller ingen "sikker vei" mellom Gaza og Vestbredden.

Israel gjennomførte heller ikke noen gradvis omgruppering.

Isteden utvidet Israel bosettingene.

Kartet og terrenget stemte ikke lenger over ens.

Uten Rabin: Ingen til å kjempe for de vanskelige valgene.

Netanyahu: En hauk som ikke ønsket å videreføre Oslo-prosessen.

Arafat på sin side: Nok med å holde orden i eget hus, bygge opp egen troverdighet, forbedre livskvaliteten til den jevne palestiner, og bekjempe ekstremisme.

USA: Clinton mer opptatt med den kommende valgkampen.

I Norge: Johan Jørgen Holst død og Terje Rød-Larsen planleggingsminister.

Ingen av de sentrale aktørene i posisjon til å virkeliggjøre drømmen om fred i Midtøsten.

Palestinerne mistet stadig mer land.

Israelerne mistet stadig mer sikkerhet.

Ingen fred i sikte.